Lasse Hänninen

Britannian velkavaltion synty ja David Humen velkakritiikki

David Humen (1711–1776) esseekokoelmassa *Political Discourses* vuonna 1752 julkaistu *Of Public Credit* on aikansa tunnetuimpia tekstejä julkisesta velasta. Esseet kuuluivat filosofin luetuimpiin kirjoituksiin. Myöhemmin laajennetusta kokoelmasta julkaistiin 17 painosta ja se käännettiin kirjoittajansa elinaikana viidelle kielelle. *Political Discourses* on arvioitu vaikutusvaltaisimmaksi taloutta käsitteleväksi julkaisuksi Adam Smithin *Kansojen varallisuutta* (The Wealth of Nations, 1776) edeltäneinä vuosikymmeninä.[1] Siihen sisältyvistä kirjoituksista velkaessee on eittämättä kiivain. Hume suhtautui julkiseen velkaan erittäin kriittisesti. Näkemyksen voi tehdä ymmärrettäväksi suhteuttamalla sitä tuolloiseen aikalaiskeskusteluun ja -tilanteeseen sekä Humen muuhun tuotantoon.

Velkaessee on osa Humen hajanaisesti rakentuvaa, mutta yleiseltä luonteeltaan verrattain koherenttia yhteiskuntafilosofiaa[2]. Humen käsityksiä velan poliittisesta taloudesta ei tyystin kannata palauttaa kyseiseen tekstiin, sillä Humen yhteiskunnallinen tuotanto on temaattisesti hyvin limittynyttä. Koherenssi ja limittyneisyys eivät kuitenkaan tarkoita mistään perustavammista periaatteista johdettua kokonaisuutta. Tavanomaisesti Humen mielletään luopuneen filosofisesta järjestelmänrakentamisesta kunnianhimoisen nuoruudentyönsä *A Treatise of Human Nature* (1739–1740) jälkeen[3]. Taustoittavan systeemin puuttumisen voi katsoa tavallaan sekä helpottaneen että vaikeuttaneen Humen yhteiskunnallisen ajattelun summaamista. Tekstejä voi lähestyä irrallisina omina kokonaisuuksinaan, ilman painetta tavoittaa jokin kattava yleisprinsiippi. Samalla kuitenkin vaikeutuu *filosofi* Humen poliittisesta ja yhteiskunnallisesta filosofiasta puhuminen[4]. Monipuolisuus, järjestelmällisyyden puute sekä useampaan suuntaan jakautunut rooli filosofina, yhteiskunnallisena keskustelijana ja historioitsijana ovat eittämättä vaikuttaneet siihen, että Humen yhteiskunnallinen ajattelu on jäänyt akateemisen filosofian kentällä hieman taka-alalle[5].

Tässä tekstissä rakennan finanssihistorian, *Of Public Credit* -esseen ja Humen muiden esseiden valossa kuvaa siitä, miten 1700-luvun brittiläinen[6] valtionvelka näyttäytyy Humelle poliittisen talouden näkökulmasta. Tätä perspektiiviä kutsun Humen velkakritiikiksi, jonka keskeisin eksplisiittinen osa velkaessee *Of Public Credit* on. Hume oli huolissaan tavoista, joilla julkinen velka sekä kiinnittyi osaksi hänen hauraaksi mieltämäänsä yhteiskuntajärjestystä että kasvatti kykyä sodankäyntiin. Esseen retoriikka voimistuu lopulta pisteeseen, jossa Hume ennustaa, että joko kansakunta hävittää julkisen velan tai velka tuhoaa kansakunnan. Oman lisänsä velkakritiikin tulkitsemiseen tuo tapa, jolla aikansa tapahtumiin reagoinut Hume muunteli teostensa myöhempien painosten tekstejä. Velkakritiikistä tuli aiempaa pessimistisempi ja painotuksiltaan sisäisesti jännitteinen. Britannian velan ja sotamenestyksen kasvaessa Humen velkakritiikin voi tulkita kehittyneen suuntaan, jossa hän lopulta katsoi julkisella velalla tehostetun sotarahoituksen tehneen aiemmin Euroopan vapauksia vaalineesta Britanniasta uhkan maanosan valtatasapainolle.

Konteksteista

Britannian valtionvelan kasvu oli dramaattista Humen elinaikana ja vielä erityisemmin Napoleonin sotien jälkimaininkeihin saakka. Humen syntymävuonna 1711 velkaa oli noin kolmasosa maan bruttokansantuotteesta, ja se oli kasvanut lähes tyhjästä kahdessa vuosikymmenessä. Itävallan perimyssodan (1740–1748) rahoittaminen nosti velan bruttokansantuotteen tasolle ja seitsenvuotinen sota (1756–1763) 150 prosenttiin bruttokansantuotteesta. Aste vaihteli 100–150 prosentin välillä aivan vuosisadan loppuun saakka, kunnes sodat Napoleonin Ranskaa vastaan (1803–1815) paisuttivat sen yli 200 prosenttiin. Velka-aste kävi pikaisesti maan tähänastisen historian korkeimmalla tasolla, yli 250 prosentissa, vuonna 1821, josta se laski tasaisesti aina ensimmäiseen maailmansotaan saakka (25 prosenttia vuonna 1914).[7]

Britannia selvisi veloistaan – eikä vain selvinnyt, vaan teollistui, rikastui ja paisui poliittiseksi ja sotilaalliseksi maailmanvallaksi. Näistä ainakin jälkimmäinen mahdollistui suurimittaisesti velkaa ottavan ”fiskaalis-sotilaallisen” valtion ansiosta, ja siinä suhteessa maa

Jaakko Kahilaniemi, *Property Weight* (2016), pigmenttivedos, 44,75 x 59 cm kehyksin, editio 5 + 2AP

erottui eurooppalaisista ja vielä huomattavammin maanosan ulkopuolisista kilpailijoistaan[8]. Kysymys teollistumisen ”perimmäisistä” syistä on edelleen avoin, eikä ole ilmeistä, mikä kausaalinen merkitys maan ”rahoitusvallankumouksella”[9] ja fiskaalis-sotilaallisella voimalla on ollut teollistumis- ja rikastumiskehityskulussa. Joka tapauksessa 1800-luvun ennennäkemätön talous- ja väestönkasvu söi hämmästyttävän velka-asteen sen syntyvauhtiakin nopeammin pois.

Hume saattoi olla väärässä kuuluisassa ennustuksessaan velan turmiollisuudesta, mutta teollistuminen myös rikkoi vanhat lainalaisuudet. Omaa aikakauttaan sinänsä suuresti arvostanut Hume ei jakanut yleistynyttä käsitystä historian vääjäämättömästä askelluksesta kohti arvojensa täydentyvää realisoitumista. Yhteiskunnalliset kehityskaaret olivat pikemminkin syklisiä, seuraten monituisin tavoin toistensa kanssa vuorovaikuttavien prosessien usein vaikeasti ennustettavaa dynamiikkaa[10]. Kuten muuttuviin oloihin muutenkin, velkaan liittyi vääjäämättä suurta epävarmuutta, eikä varoittavista esimerkeistä ollut puutetta.

Erityisesti luoton kaltaisen ”uskon asian” kohdalla aatteiden ja ajattelun historiaa on vaikea irrottaa materiaalisempien muutosten tarkastelusta. Rahoitusvallankumous perustui osaltaan pitkäkestoisiin kiistoihin (esimerkiksi rahanominalismista[11]), teoreettiseen ongelmanratkaisuun (jota myös usein väärinymmärretty ”merkantilistinen” ajattelu edusti[12]) ja utooppiseen edistysuskoon (kuten baconilaisuuteen ja hartlibilaisuuteen[13]). Käänteet ideoiden ja mentaliteettien maailmassa näyttivät kanavoituvan saarivaltakunnassa monitasoiseen kehitysvimmaan[14]. Riippumatta siitä, mille puolen Hume velan historiassa asetetaan ja kuinka kantavaksi Humen päättely arvioidaan, myös velkakritiikki oli osa intensiivisen eloisaa ja luultavimmin myös järjestelmän itsekorjautuvuuteen käytännössä vaikuttanutta keskustelua.

Humen kriittinen perspektiivi on mielenkiintoinen, sillä se tarjoaa harvinaislaatuiseen tyyliin eri aihepiirejä yhdistelevän katsauksen käänteentekevään maailmanhistorialliseen vaiheeseen. Humen kritiikkiin linkittyvät kiinteästi teemat muun muassa verotuksesta, rahan luonteesta ja rahajärjestelmästä, markkinoista, yhteiskuntaryhmien valtasuhteista ja sodankäynnistä. Kaikista näistä aihepiireistä löytyy keskeisiä tekijöitä, joista ajan erityislaatuinen rahoituskehitys koostui. On tarpeen tarkastella tätä kehitystä osineen sekä sitä, miten Hume osatekijät velkakritiikissään hahmotti.

Velannoston verotukselliset reunaehdot

Julkisen velan esimoderni historia on niiden tapahtumaketjujen historiaa, joiden myötä hallitsijan ja lainoittajan välinen henkilökohtainen luottamus- ja valtasuhde depersonalisoitui kollektiivista vastuuta kantavan hallintojärjestelmän ja varhaisten rahoitusmarkkinoiden väliseksi institutionaaliseksi suhteeksi. Lyhytaikaisiksi tarkoitetut lainat vaihtuivat jälkimarkkinakelpoisista arvopapereista koostuvaan pysyvään velkaan, jota rahoitettiin tarkoitukseen määrätyillä veroilla.[15]

Jotta velkaa saatettiin nostaa ilman pakkoa ja pidemmän päälle kestävällä korolla, tuli velkaan sijoittavien uskoa velallisen tahtoon sekä kykyyn täyttää maksuvelvoitteensa veronkannolla. Henkeä kohden laskettujen verotulojen vertailussa Alankomaat oli Euroopassa 1700-luvun puoleen väliin asti ylivertainen verojen kerääjä ja Englanti 1600- ja 1700-lukujen taitteen tienoilla yhtä selvästi toisena[16]. Vuosisadan ensimmäisen vuosikymmenen aikana Englannin verokertymä oli henkeä kohden vuosittain keskimäärin kaksi kertaa Ranskaa ja kolme kertaa Espanjaa korkeampi (mutta vain puolet Alankomaiden kertymästä).

Ranskan valtion koko tarkoitti toki korkeita bruttotuloja, mutta myös korkeaa absoluuttista kulutusta. Järjestelmä oli valtion näkökulmasta erittäin tehoton. Ranskan aktiivinen osallistuminen mantereen valtapeliin 1600-luvulla pakotti sen laajamittaiseen virkojen myyntiin ja veronvuokraukseen (verotusoikeuksien vuokraamiseen maksua vastaan). Veronvuokraus itsessään ei ollut suurin ongelma, sillä sitä käytettiin menestyksekkäästi Alankomaissa. Siinä missä alankomaalainen veronvuokraus oli hyvin kilpailtua ja paikallisesti organisoitua, oli ranskalainen keskittynyt vahvan rahoittajasisäpiirin käsiin ja kilpailultaan olematonta. Erojen taustalla vaikuttivat tavat, joilla maat olivat nostaneet velkaa. Maakunnallisesti jakautuneessa, mutta maakuntien sisältä poliittisesti yhtenäisessä Alankomaissa lainaa otettiin markkinoilta valmisteveroja vastaan. Valtaryhmiltään moninaisessa Ranskassa taas oli 1500-luvulta lähtien tukeuduttu lainoittamisessa juuri veronkantajiin, jotka muodostivat aikaa myöten vahvenevan sisäpiirin. Kierre oli valmis. Kruunu ei ollut uskottava velallinen fiskaalisen heikkoutensa vuoksi, mikä kasvatti rahoittajien neuvotteluasemaa. Sisäpiiririippuvainen rahoitus taas edelleen vaikeutti fiskaalisen kantokyvyn rakentamista.[17]

Englanti hyötyi Ranskaan verrattuna tiiviimmästä poliittisesta yhtenäisyydestä tultaessa 1600-luvulle. Yhtenäisyyden ansiosta maan oli helpompi kehittää verohallintoa veronvuokraajiin tukeutumisen sijaan. Kenties yhtä olennaista oli se, että Englanti osallistui huomattavasti Espanjaa ja Ranskaa vähemmän sotiin vieraita valtoja vastaan 1400-luvun loppupuolelta 1600-luvun alkupuolelle. Englantiin ei kohdistunut samaa painetta hätäisen valtionvelan kerryttämiseen huonoilla institutionaalisilla kehyksillä ja kehittymättömällä verohallinnolla[18]. Parlamentaarista ja valmisteveroin rahoitettua julkista velkaa käytettiin jo sisällissodan pitkän parlamentin (1640–1660) aikaan, mutta pysyvämpi irtiotto vanhasta tapahtui vuoden 1688 mainion vallankumouksen jälkeen. Verotuksen, kuten myös velan ja menojen, siirtyminen tiukemmin alahuoneen hallintaan antoi sille uutta legitimiteettiä ja kasvunvaraa, jota ranskalaiselta järjestelmältä pahoin puuttui[19]. Ennen vuotta 1688 verojen osuus kansantulosta oli tyypillisesti korkeintaan reilut neljä prosenttia. Mainion vallankumouksen ja Ranskaa vastaan käydyn yhdeksänvuotisen sodan (1688–1697) jälkeen se asettui 8–10 prosentin välille Ranskan vallankumoukseen (1789) saakka[20].

”Hume pitää erityisen absurdeina puheenvuoroja, joissa kaikkea velanottoa ja veronkantoa puolletaan kaupankäynnin kannustamisen välineinä.”

Hume aloittaa velkaesseensä ylistämällä vanhaa käytäntöä, jossa sotiin varauduttiin rauhan aikana kerrytetyillä säästöillä. Muinaisen maailman kaukonäköisyyteen vertautuu oman aikakauden tapa siirtää maksettava tuleville sukupolville. Hume uskoo, että säästöilläkin on riskinsä – rikkauksiinsa luottava valtio saattaa muun muassa laiminlyödä armeijaansa – mutta katsoo tulevaisuuden (vero)tulojen kiinnittämisen velanmaksuun olevan todennäköisesti vaarallisempaa. Sodankäynnin rasitusta ei enää tasoita kassasta kansantalouteen vapautettu arvometalliomaisuus, eivätkä verotuksesta valittavia kansalaisia pelkäävät poliitikot malta olla väärinkäyttämättä heille suotua luottoa. Hume pitää erityisen absurdeina puheenvuoroja, joissa kaikkea velanottoa ja veronkantoa puolletaan kaupankäynnin kannustamisen välineinä.[21]

Hume kysyy, kuinka pitkään valtion on mahdollista nostaa velanhoitoon tarvittavaa verotusta ja voiko valtio jatkaa verotaakkansa kasvattamista lopulliseen taantumiseensa saakka. Valtioilla oli erilaiset tapansa kerätä veronsa, ja Britanniassa tämä tapahtui suurelta osin maltaan ja oluen valmisteveroilla. Jos elämälle vähemmän välttämättömien hyödykkeiden verotus käytetään täysin velanhoitokuluihin, mistä löydetään uusia verotuksen kohteita? Hume kauhistelee kasvavasta verotuksesta kärsivien köyhien kohtaloa ja kansan alistamisen uhkaa. Hän esittää eriävän kantansa viittaamalla ranskalaisen talousajattelijan Jean-François Melonin (1675–1738) ilmaisuun[22]: velanotto ei ole kuin rahan siirtämistä oikeasta kädestä vasempaan käteen, vaan sillä on verotukselliset seurauksensa.[23]

Verotuksesta erikseen esseessään *Of Taxes* (1752) kirjoittanut Hume suhtautui myönteisimmin epäsuoraan kulutukseen ja erityisesti ylellisyyshyödykkeisiin kohdistuneeseen verotukseen. ”Raittiutta” ja ”säästäväisyyttä” parhaimmillaan edistäneet kulutusverot (valmisteverot ja tullimaksut) olivat osittain vapaaehtoisia. Lisäksi ne tarjosivat tärkeän sisäisen kontrollimekanismin. Jos hintoihin siirtynyttä kulutusverotusta yritettiin nostaa liian korkealle, kulutuksen lasku laski myös verotuloja. Hume vastusti ”mielivaltaista” verotusta tarkoittaen tällä etenkin suoraa omaisuusverotusta ja henkiveroja. Epätasaisesti jakautuneet omaisuusverot tuottivat katkeruutta, henkiveroja hallitsija taas saattoi nostaa vähä vähältä sietämättömyyteen saakka. Ei siis ihme, että julkinen velka näyttäytyi Humelle suurena verotuksellisena vaarana. Velanhoitokulujen kasvu enteili Humelle riskiä laajamittaisesta ja poliittisesti määrittyneestä kajoamisesta ihmisten omistuksiin.[24]

Velka rahajärjestelmän uudistamisen osana

Valtion näkökulmasta veronkannon täysi hyödyntäminen vaati verojen maksamista rahan muodossa luontaissuoritusten sijaan. Englannin väestö ja talous kasvoivat huomattavasti 1500-luvun jälkimmäisellä puoliskolla. Rahakanta ei kuitenkaan laajentunut kaupankäynnin ja kulutuksen kiihtymisen tahtiin. On arvioitu, että rahan kysyntä kasvoi vuosisadan loppuun mennessä noin viisinkertaiseksi, rahakannan pysyessä lähes samana[25]. Rahan niukkuus näkyi luottosuhteiden yleistymisenä. Luottosuhteiden välineinä käytettiin esimerkiksi vekseleitä, mutta ilmeisesti suurin osa oli epämuodollisia ja suullisia, tosin usein todistajien läsnä ollessa solmittuja luottoja[26].

Yksityinen velka ja sitä kannatellut legalistinen kulttuuri eivät kyenneet korvaamaan taloudessa kiertävää rahaa. Rahan niukkuuden ongelmaan havahduttiin todella 1600-luvun alkupuolella, minkä jälkeen aihe

”Pankki lainoitti valtiota painamallaan setelirahalla, valtio kulutti ne yleiseen kiertoon ja kansalaiset maksoivat niillä verojaan.”

nousi yhdeksi vuosisadan poliittisen talouden johtavista teemoista[27]. Preussista Englantiin muuttaneen monioppineen Samuel Hartlibin (n. 1600–1662) ympärille rakentui kirjeenvaihtoverkosto (Hartlibin piiri), jonka puitteissa esitetyissä puheenvuoroissa muun muassa ehdotettiin velkakirjojen ja rahan täyttä samaistamista niin, että velkakirjat muuttuisivat paperirahan kaltaiseksi vaihdon välineeksi[28].

Keinot, joilla rahakantaa päädyttiin laajentamaan, limittivät sen lopulta yhteen myös julkisen velan kanssa. Velan ja paperirahan eräänlaista esiastetta yritettiin valtionvarainministeriön 1660-luvulla liikkeeseen laskemilla obligaatioilla (*Treasury Orders*), jotka osoittautuivat kruunun maksukyvyn kannalta suorastaan liian suosituiksi[29]. Alankomaita vastaan käytävään sotaan (1672–1674) valmistautunut Kaarle II (hallintokautenaan 1660–1685) jätti paisuneet velkasitoumuksensa täyttämättä vuonna 1672. Ajan rahoituselämää myllertänyt päätös heikensi katolisten kuninkaiden asemaa entisestään, mutta toimi myös opetuksena vallankumousta seuranneille järjestelyille.

Yhdeksänvuotinen sota Ranskaa vastaan asetti tiukan sotarahoitushaasteen uusista valtaoikeuksista nauttineelle parlamentille ja Stuart-suvun syrjäyttäneelle Vilhelm III Oranialaiselle (h. 1689–1702). Verotuloja täydennettiin vuonna 1693 valtion lotolla ja annuiteettien myynnillä[30]. Rakenteellisesti merkittävämpi liike oli julkisen pankin perustaminen. Bank of Englandin syntyessä (1694) muita julkisia pankkeja olikin Euroopassa jo yli 20. Toisin kuin ajoittain väitetään, Alankomaiden käskynhaltijan mukana ei kuitenkaan tullut mitään ”alankomaalaisen rahoituksen” mallia. Siinä missä vuonna 1609 Amsterdamiin perustetun Wisselbankin pääasiallinen rooli oli arvometalleihin sidotun keskitetyn maksujärjestelmän pyörittäminen, Englannissa useista erilaisista pankkiehdotuksista voittajaksi valikoitui suunnitelma, jossa yksityisesti omistetusta pankista tehtäisiin osakeyhtiömuotoinen valtionvelan hallintaväline. Ensimmäisestä lainasta omistajat saivat 8 prosentin korkoa, mikä oli valtion näkökulmasta roima parannus edellisten annuiteettien ja luoton 14 prosentin korkoon. Luotto käännettiin rahan luomiseen, kun yhtiö sai osittaisen monopolin setelirahan painamiseen. Velkaan pankkiosakkeiden kautta sidottu likvidi fiat-rahajärjestelmä asettui kohdilleen, kun seteliraha alkoi 1700-luvun edetessä hiljalleen syrjäyttää arvometallirahaa arkisena transaktiovälineenä. Valtiontalouden osalta järjestelmä hahmottuu kolmen toimijan muodostaman kuvion kautta: pankki lainoitti valtiota painamallaan setelirahalla, valtio kulutti ne yleiseen kiertoon ja kansalaiset maksoivat niillä verojaan.[31]

Hume vastusti rahakantaa kasvattavia yksityisiä pankkeja suosien niiden sijaan hollantilaistyylistä julkista täysreservijärjestelyä[32]. Velkaesseessään Hume kuitenkin antaa tiettyä arvoa velkakirjojen rahaan verrattavalle luonteelle. Pankin osakkeisiin tai kauppakomppanian velkakirjoihin sijoittaneella kauppiaalla ei ole tarvetta suuren rahamäärän hallussapidolle, sillä ne ovat likvidiä omaisuutta ja korollisina tuottavat ”joutilainakin”. Tämän tuoton ansiosta kauppias voi käydä kauppaa alhaisemmalla voitolla, mikä taas näkyy alentuneiden hintojen kautta kulutuksen kasvuna ja tuotannon leviämisenä. Velkakirjat sisältävät myös paperirahan huonot puolet. Ne saattavat kullan ja hopean yleiseen kiertoon, mikä omalta osaltaan nostaa hyödykkeiden ja työn hintoja. Velkakirjojen lisäksi tietenkin varsinainen fiat-paperiraha, varsinkin julkiseen velkaan kiinnittynyt sellainen, näyttäytyy Humen rahateoreettisessa kehyksessä vähintäänkin epäilyttävänä.[33]

Etelämeren kauppakomppania ajautui osakekuplaan vuonna 1720. Samana vuonna kaatui brittiläisestä rahoituksesta mallia ottanut kunnianhimoinen julkisen talouden reformiprojekti Ranskassa. Euroopan pääomakilpailuun osallistunut järjestelmä oli kauppakomppanioineen ja keskuspankkeineen skotlantilaisen John Law'n (1671–1729) suunnittelema[34]. Law'lle Ranskan vaikeudet liittyivät ennen kaikkea rahakannan niukkuuteen ja rahankierron hitauteen[35]. Law korostikin, että Englannissa sama ongelma oli lievittynyt muun muassa sillä, että valtionvelkaa oli käännetty Bank of Englandin ja Etelämeren kauppakomppanian osakkeiksi, jotka toimivat rahaan verrattavina vaihdon välineinä ja arvon säilyttäjinä. Skotin ajatukset fiat-rahajärjestelmään pohjaavasta valtiontaloudesta joutuivat Mississippin kuplan puhkeamisen (1720) jälkeen Ranskassa vuosikymmeniksi epäsuosioon. Uutta eloa niihin erityisesti hengitti Law'n sihteerinäkin työskennellyt Melon, joka painotti aiemmin mainitulla ja Humen kritisoimalla nokkeluudellaan velan kaksoisluonnetta sekä velvoitteena että omistuksena. Kuten Law, Melon näki velan osana taloutta stimuloivaa rahankiertoprosessia. Velalla oli Melonin mukaan silti rajansa ja luotto tuli ankkuroida tukevaan veropohjaan.

Hume varttui aikana, jota vuoden 1720 finanssikriisit tavalla tai toisella määrittivät. Hän mainitseekin miettineensä rahankiertoa jo koulupoikana[36]. John Law ei esiinny Humen teksteissä nimeltä, mutta häneen viitataan velkaesseessä eräänlaisena puuhamiehenä (*projector*), joka yrittää pelastaa velasta sairastuneen maan visionäärisillä hankkeillaan. Hume suhtautui epäillen ajatukseen, että rahan luonti itsessään saattaisi edistää kansallisen varallisuuden kasvua. Esseen *Of Money* (1752) alussa hän kuvaa, kuinka raha ei toimi kaupankäynnin pyörinä, vaan pyörien pyörimistä helpottavana öljynä[37]. Hume ei katsonut metallirahalla olevan mitään periaatteellista erityislaatua paperirahaan verrattuna – kumpikin on vaihdon välineenä toimiva arvon symboli. Käyttötarkoituksensa vuoksi raha on vapaan ja hyvinvoivan yhteiskunnan välttämätön komponentti, mutta myös jotain hyvin helposti häiriintyvää. Metallirahan hyöty ilmeneekin sen niukkuudessa, joka on itsessään luottoa ylläpitävä mekanismi. Paperirahalla on käytännön etuja, mutta sen tulee olla täysin metallirahaan sidottua. Luoton keinotekoinen laajentaminen on tarpeetonta. Humen rahateoreettisissa näkemyksissä hinnat hakeutuvat tasapainoon rahan määrän kanssa ja rahan määrä hakeutuu tasapainoon talouden aktiivisuuden kanssa. Hume vastusti pyrkimyksiä kasvattaa kansallista arvometalliomaisuutta sen hyödyttömyyden vuoksi, mutta paperirahaan liittyi aivan erityisiä vaaratekijöitä. Fiat-rahasta ei pelkästään puuttunut luonnollinen niukkuusmekanismi, vaan se oli velkakirjojen tavoin sidottu Bank of Englandin kautta valtionvelkaan, jonka romahtamisesta Hume siis oli vakuuttunut. Romahtava valtionvelka uhkaisi tämän sidoksen kautta koko kaupallisen yhteiskunnan perustaa: vaihtoa koordinoivaa rahajärjestelmää.[38]

Velka markkinoilla

Britannian velkarahoituksen mittakaava 1700-luvulla ei perustunut rakenteiden osalta ainoastaan verotuksen vankkuuteen ja rahankierrollisiin kuvioihin. Maahan oli kehittynyt lisäksi vireät ja likvidit velkainstrumenttien jälkimarkkinat, joiden puitteissa velkaan oltiin valmiita sijoittamaan verraten alhaisillakin korkotuloilla. Velkaan sijoittaneita oli 1700-luvun puolivälissä noin 60 000 – eli selvästi Humen esseessään esittämää arviota (17 000) enemmän. Määrä kasvoi tuon jälkeen vielä huimasti, noin 500 000 velkojaan vuonna 1815[39]. Bank of England oli velan hallinnan (1760-luvulla 70 prosenttia) ja kaupan konkreettinen keskuspaikka. Velkamarkkinat olivat varsin pitkälti sääntelemättömät eikä pelisäännöllisiä rajoja sijoittajien ja hallinnollisten toimijoiden välille ollut kaikilta osin määritelty. Rajojen merkityksen voi tässä tapauksessa hahmottaa myös fyysisesti. Vaikka Englannin pankki panosti määrätietoisesti vaikutelmaan turvallisuudesta ja luotettavuudesta aina pankkirakennuksen jykevästä arkkitehtuurista lähtien, rakennus oli osa julkista elämää. Tilat oli suunniteltu avokonttorimaisesti eikä kirjanpitoa salailtu. Virkailijoita sitoutettiin toiminnan rehellisyyteen valoilla, taloudellisilla kannustimilla ja ankarilla rangaistuksilla. Kriittisen pamflettikirjallisuuden kulttuuri kavensi väärinkäytösten ja virheiden tilaa entisestään. Tapa, jolla maan julkisen velan operationaaliseen integriteettiin sijoitettiin ja jolla se asetettiin kirjaimellisesti kansan katseltavaksi, kertoo markkinoiden ja valtionvelan kiinteästä ja avoimesta suhteesta. Suhde palkittiin valtiolle osoitetulla luotolla ja alhaisilla koroilla, ja se eittämättä edisti maan velkamarkkinoiden sisäistä kestävyyttä ja kansainvälistä kilpailukykyä[40].

Julkisen velan on sanottu ohjanneen alamaisia sijoittaja-kansalaisiksi ja kulttuuria kohti näkemystä yksityisen eduntavoittelun julkisesta hyötyfunktiosta[41]. Kuten myöhemminkin, ympäröivässä yhteiskunnassa mittakaavaltaan ja rooliltaan kasvavista avoimista rahoitusmarkkinoista puhuttiin silti usein hyvin kriittiseen sävyyn. Osakkeilla ynnä muilla arvopapereilla käyty kauppa nähtiin laajalti huijauksenomaisena jo ennen pankkivetoista julkista velkaa, eivätkä vuoden 1720 kuplat näitä käsityksiä ainakaan lieventäneet. Daniel Defoe (1660–1731) kiteytti aikalaistensa tuntoja kutsumalla pörssikauppaa "petkutukseen pohjaavaksi elinkeinoksi, joka oli syntynyt huijauksesta ja saanut ravintonsa höynäytyksestä"[42]. Yhtä lailla epäilyä herätti rahoittajien lojaalisuus kotimaataan kohtaan sekä näiden saavuttama taloudellinen hyöty valtion käymistä sodista. Monet arvelivat rahoitusmarkkinoiden heikentävän kansantaloutta rahoittajaluokan väärinkäytöksistä riippumattakin. Velkaa toisaalta puolustettiin sodankäyntiin ja kansalliseen kehitystyöhön vetoamalla, kuten myös sosiaalismoraalisin päättelyketjuin. Vaatihan kaikenlainen onnistunut velkarahoitus luottamusta velallisten yksilöiden ja yhteiskuntien velvoitteiden hyveelliseen täyttämiseen[43]. Vuosisadan edetessä velka kasvoi, mutta myös halpeni, vakiintui ja normalisoitui mentaliteeteissa ja kulttuurissa. Tulee muistaa, että "modernimman" kansallisen velan in-

stitutionaalisesta uutuudesta huolimatta maa oli ollut jo pitkään arkista kanssakäymistä säätelevän ”luoton kulttuurin” kyllästämä[44].

Myös Hume pähkäili rahoituskulttuurin muutoksen vaikutuksia ihmisten käyttäytymiseen. *Of Public Credit* -esseessään hän kiinnittää huomion pääomatuloilla elävien joutilaaseen elämäntapaan ja siihen, miten julkinen velka kannustaa tällaiseen elämäntapaan enenevässä määrin ruokkiessaan rahoituselämää. Hume tarkastelee kuitenkin asian eri puolia ja nyansseja, ja hän esimerkiksi hahmottelee etuja, joita kauppiaiden arvopaperisijoitukset saattavat tarjota. Jos edellytykset arvopaperisijoittamiseen puuttuisivat, kauppiaiden mielenkiinto kohdistuisi maanomistukseen. Maa vaatii sijoituksena kuitenkin aikaa ja vaivaa, häiritsee kauppiaan keskittymistä, eikä maaomaisuudella ole arvopapereiden likviditeettiä. Tarjoamansa luonnollisen nautinnon ja arvovallan myötä maanomistus on taipuvainen muuttamaan kansalaisen ”maalaisherrasmieheksi”. Hume myöntää, että julkinen velka voi vaihtoehtoisena sijoituskohteena tällä tavoin myös osaltaan stimuloida taloutta.[45] Juuri tämän enempää positiivisesti sävyttyneitä luonnehdintoja rahoitusmarkkinoista Hume ei sitten esitäkään.

Hume toki suhtautuu erittäin myönteisesti kaupankäynnin vapauteen sekä kenties mielenkiintoisemmin myös kauppiaisiin[46]. Uusi kaupallinen aika erottuu feodaalisesta niin korkeamman onnellisuuden kuin myös hyveiden osalta, ja kauppiaat ovat tämän muutoksen aikaansaanut ihmisryhmä. Ero esimerkiksi Adam Smithin kuvauksiin monopolivaltaa hamuavista opportunisteista on huomattava. Hume on kaupallistuneen ja parlamentarisoituneen yhteiskunnan varhainen puolestapuhuja, mutta myös pessimistinen kehityksen vääjäämättömyyden suhteen. Pitkiä historiallisia kaaria tarkastellen Hume pyrkii tunnistamaan kaupallis-parlamentaarista yhteiskuntaa uhkaavia tekijöitä.

Humen ajattelussa julkinen velka uhkasi kaupallisuuden hyveitä ainakin kahdella tavalla. Se kasvatti finanssipääoman varassa roikkunutta joutilasta luokkaa, ja samalla se ohjasi taloudellisia resursseja pois yleistä hyvinvointia kasvattavista tuotannollisista hankkeista sekä sitoi valtioita Humen kammoksumaan ”kaupankäynnin kateuteen” (*Of the Jealousy of Trade*, 1758)[47]. Esseessään *Of Civil Liberty* (1741) Hume kiinnitti huomionsa varsin osuvasti siihen, kuinka valtiollinen kysymys kaupankäynnistä oli muodostunut edellisellä vuosisadalla[48]. Kaupasta saatu etu esimerkiksi kansainvälisiä kauppareittejä hallinneiden monopoliosakeyhtiöiden muodossa oli noussut yhdeksi ajan politiikan kärkiteemoista, ja tätä etua pyrittiin saavuttamaan tarvittaessa sodankäynnillä, jota sitten velanotolla rahoitettiin. Humen päättelyssä velka sitoi yhteiskunnan tuottavia resursseja korkeampien verojen ja finanssimarkkinoiden vääristämän sisäisen talouden kautta, mikä tarkoitti sitä, että velkaantuneen valtion oli entistä tärkeämpää pitää kiinni kansainvälistyneistä kaupallisista resursseista aggressiivisen kauppapolitiikan keinoin.

Velan puoluepoliittiset jakolinjat

Valtion kyky velkavelvoitteidensa täyttämiseen oli laajamittaisen velkarahoituksen edellytys. Lisäksi vaadittiin tahtoa, jonka löytyminen saattoi varsinkin heikkojen parlamentaaristen rakenteiden monarkioissa olla usein kiven alla. Hallitsijat saattoivat nostaa vapaaehtoisia lainoja eurooppalaisilta pankkiireilta, jotka kykenivät kompensoimaan luottoriskiä korkeilla koroilla, mutta hallitsijan alamaisilla tätä mahdollisuutta ei välttämättä ollut. Englannin Stuart-kuninkaat esimerkiksi rahoittivat sotiaan pakkolainoilla, joita saatettiin maksaa takaisin sikäli kuin sotasaaliista maksettavaa liikeni[49].

Takaisinmaksun tahtotilojen käänteitä nähtiin Englannissa vuoden 1688 vallankumouksen jälkeen. Julkinen velka sai tuekseen parlamentaarisen takuun vuonna 1693, mitä onkin usein pidetty maan julkisen velan yhtenä varsinaisena syntyhetkenä. Korkomenot kuitenkin säilyivät korkealla vielä reilun kahdenkymmenen vuoden ajan, kun pitkäaikaisen rahoituksen saralla kokematon hallinto ja epäluuloiset lainoittajat hakivat askelmerkkejään[50]. Asiaan vaikutti myös puoluepolitiikan sekä parlamentin jäsenten henkilökohtaisten taloudellisten intressien lomittuminen.

Englantilaisista puolueista ennen kaikkea whigit johtivat velkarahoituksen sisäänajoa. Maanomistaja-aristokratian eduista huolehtiminen oli tärkeämpää toryille. Ero ei toki ollut aivan selvärajainen. Rahoituselämää epäileviä maanomistajia löytyi myös whigeistä ja rahoitusmarkkinoilla rikastuneita toryistä. Siinä missä Bank of England oli voittopuolisesti whigeihin kytkeytynyt hanke, Etelämeren kauppakomppania oli toryjen yritys vakauttaa julkista velkaa ja haastaa whigien asemaa talouselämän johtopaikoilla. Keskimääräiset erot puolueiden suhtautumisessa velkaan ja velkojien aseman turvaamiseen olivat kuitenkin selvät. Lisäksi parlamentin jäsenet – ja jälleen hallitsevammin whigit – itse harjoittivat velkaan sijoittamista. On syytä olettaa, että velkojien tiiviimmät yhteydet valtion politiikkaan vaikuttivat osaltaan velkarahoituksen vakautumiseeen, halventumiseen ja laajentumiseen. Oletusta tukee osaltaan se, että julkisen velan korot laskivat ja vakautuivat Robert Walpolen (1676–1742) vuoden 1715 hallituksesta alkaneen ja vuoteen 1760 kestäneen whigien parlamentaarisen ylivallan aikana.[51]

Hume käyttää velkakritiikissään muissakin kirjoituksissaan usein esiintyvää ’faktion’ käsitettä. Kun kruunun ja parlamentin välinen vallanjako pääosin selvitettiin vallankumouksen jälkeen, poliittinen keskustelu puoluepolitisoitui ja sen painopiste siirtyi 1700-luvulla yleisistä yhteiskuntajärjestyksellisistä peruskysymyksistä kohti kaupallisen imperiumin käytäntöjä[52]. Hume ei arvioinut puoluepolitiikkaa kovin suopeasti vuoden 1741 esseessään *Of Parties in General*. ”Rauhaa, onnea ja vapautta” takaavien ”lakien ja instituutioiden” luojia sekä lainsäätäjiä tuli kunnioittaa – näitä yleisiä lakeja vastaan luonnostaan asemoituvien ryhmittymien perustajia taas kuului halveksua[53]. Hume toisaalta ymmärsi haasteen, joka faktionaalisuudesta vapaan yhteiskuntajärjestyksen

Jaakko Kahilaniemi, *Birch Portrait* (2015), koivunkaarna löytökehyksessä, 7 x 10 x 5 cm

”Valtionvelka keskittää jo ennestään liian suureen pääkaupunkiin lisää ihmisiä, rikkauksia ja vaikutusvaltaa.”

luomiseen liittyi. Spekulatiivisessa kuvauksessaan ihannevaltiosta (*Idea of a Perfect Commonwealth*, 1752), Hume yhdisteli käsityksiään pienen ja suuren tasavallan ansioista[54]. Pienuus edistäisi yhteisymmärryksen syntymistä ja avunannon henkeä, suuruus suojelisi ulkovalloilta ja (tasavaltalaisuuden oikeasti toteutuessa) faktioilta. ”Täydellinen” tasavalta on suuri, mutta maantieteellisesti moniin yksikköihin hajautettu – oikeastaan kokoelma yhteistyössä toimivia pieniä ja toisiinsa nähden tasa-arvoisia tasavaltoja.

Britannia ei tällainen tasavalta ollut. Humen velkaesseessä on ajan maaseutuopposition temaattisia ja retorisia elementtejä. Hume kirjoittaa, kuinka valtionvelka keskittää jo ennestään liian suureen pääkaupunkiin lisää ihmisiä, rikkauksia ja vaikutusvaltaa. Sisäpoliittiset huolet saivat lisää tilaa myöhemmissä painoksissa. Vuoden 1770 painoksessa Hume arvelee pääkaupungin mittavuuden kasvattavan syrjäisemmillä seuduilla asuvien kapinamielialaa. Kapinamielialaa aikaansaanut valtionvelka tarjonnee tähän vaaraan silti myös apua, sillä rahoittajien etu on puolustaa näiden omistuksia suojelevaa valtiota kapinoitsijoita vastaan[55]. Humelle julkisen velan vaaroja oli sen tapa asettaa sisäpoliittisia valtaryhmiä toisiaan vasten. Maan yhteiskuntajärjestyksen tasapaino oli herkkä, koska se perustui muun muassa maanomistajista muodostuneen eräänlaisen keskiluokan tarjoamaan vastavoimaan keskusjohdolle. Tämä vastavoima vääjäämättä heikentyi, kun kasvavaa julkista velkaa palvelevia verovaroja siirrettiin köyhiltä ja maanomistajilta kaupunkilaisrahoittajille. Rahoittajien tarjoama vastus taas on epäsymmetrinen. Nämä kykenevät määrittämään maan suuntaa parlamentaarisen vallan kautta, mutta olisivat avuttomia väkivaltakoneistoa käskyttävän monarkin edessä. Hume hahmotteleekin skenaariota, jossa velkavelvoitteiden kirittämä korkean toimintakyvyn julkinen talous ajautuu velkojensa seurauksena poliittiseen ja taloudelliseen kaaokseen sekä kaaoksen myötä sellaiseen despotiaan, jota edes ”itäiset monarkiat” eivät ole saavuttaneet[56]. Tällaisessa yksinvaltiudessa lähes kaikkivoipa hallintokoneisto antaisi valtiaalle vapaan pääsyn koko kansakunnan varallisuuteen.

Velkavallan epätasapainosta velan kuolemaan

Sota, kaupankäynti ja valtiolliset intressit limittyivät Humen elinaikana entistä tiiviimmin Euroopassa sekä alati laajemmin myös globaalisti. Ylivaltiollisia dynastisia jatkumoita palvellut poliittinen normisto alkoi korvautua pitkän 1700-luvun aikana valtioiden alueellisilla laajentumispyrkimyksillä. Yhdessä tämän muutoksen kanssa kehittyi käsitys vallan taloudellisesta perustasta. Alankomaat ja Britannia näyttivät suunnan. Näiden valtioiden väliset sodat olivat vielä 1600-luvun jälkipuolen ja 1700-luvun alkupuolen selkeimmät ja kenties ainoat esimerkit sodista, joita kyseisenä aikana enimmäkseen motivoi taloudellisen edun maksimoiminen[57]. Valtiotaloudellinen hyötyajattelu tarkoitti kuitenkin sotien finanssistrategisen ulottuvuuden vääjäämättä kasvavaa tunnustamista. Kustannuksiltaan paisuneiden sotien tuli tarjota sijoituksina valtiolle aiempaa vahvempaa vastinetta. Vaihtoehtoisesti niistä kannatti pysyä erossa – mikä ei tarkoita, että näin olisi tehty. Konflikti oli edelleen myös arvovaltakysymys.

Uuden ajattelun nousua ja toisaalta haasteita havainnollistaa Ludvig XIV:n ministerin Jean-Baptiste Colbertin (1619–1683) kuninkaalleen vuonna 1670 laatima vuosiraportti, jossa tämä kehottaa tarkoin hyötyarvioin

”Seitsenvuotisen sodan myötä Britannia oli itse muuntumassa velkoihinsa hukkuvaksi imperiumiksi, joka joutuisi pinnalla pysyäkseen alistamaan alaisuudessaan eläviä ja vastaamaan siitä syntyvään vastustukseen.”

hallitsijaa pitäytymään rauhassa. Raportissa Colbert soimaa Ludvigin kiinnostuksen kohteita, valittaen tämän miettivän enemmän palatsinsa kynttilävahaan liittyviä asioita kuin valtion rahoitusta[58]. Ministerin neuvot sivuutettiin Ranskan käytyä sotaan Alankomaita vastaan (1672–1678). Aurinkokuningas loi itsestään Euroopan vaikutusvaltaisimman monarkin, mutta osin valtionsa edun kustannuksella. Ludvigin velkojen kanssa paininut ja Law'n innovaatioihin sukeltanut *ancien régime* jäi mittavasta väestöstään ja tuotannollisesta potentiaalistaan huolimatta ratkaisevalla tavalla jälkeen valtiotaloudellisessa kehityksessä. 1780-luvun lopulla, suuren vallankumouksen kynnyksellä, Ranskan velkavelvoitteet haukkasivat verotuloista huomattavan osan, noin 60 prosenttia. Britanniassa menot olivat samaa luokkaa, mutta ne aiheuttikin jo noin 150 prosentin velkaantuneisuusaste. Niin sisä- kuin ulkopoliittisesti rampautuneessa Ranskassa aste oli kenties ”vain” 60–70 prosenttia. Britannian rahoitusmarkkinoilla valtio nähtiin korkeasta velkaisuudestaan huolimatta luotettavana sijoituskohteena. Vuoden 1720 kriisien jälkeen Britannia oli kyennyt nostamaan lainoja keskimäärin alle 4 prosentin koroilla, Ranskan joutuessa maksamaan korkoja keskimäärin yli 7 prosenttia. Edullinen lainaraha käytettiin sotakoneiston pyörittämiseen: esimerkiksi seitsenvuotinen sota rahoitettiin 80-prosenttisesti julkisella velalla. Pitkän vuosisadan aikana maanosan sotaisin valtio olikin sotatilassa yhteensä 70 vuoden aikana.[59]

Julkisen velan kasvusta huolimatta sodankäynti oli tuottanut tulosta Britannian noustessa seitsenvuotisesta sodasta johtavana eurooppalaisena valtapelurina. Humea suunta hirvitti ja velkakritiikin sävy muuttuikin pessimistisemmäksi pian sodan jälkeen ilmestyneessä vuoden 1764 laajennetussa painoksessa. Nyt maa on ”suunnatonta voimaa” osoittamalla ylittänyt niin ”luonnollisen vahvuutensa” kuin ”mahtavimpien imperiumien” vahvuuden. Humen käsitys velan turmiollisuudesta Britannialle ei ollut muuttunut. Esimerkiksi Ranskaan suunnatussa kirjeenvaihdossa vuonna 1767 Hume valitteli sodan olleen vahingollisempi voittajille kuin häviäjille ja näytti myöhempinä vuosinaan vakuuttuneen myös Amerikan siirtokuntien menettämisen vääjäämättömyydestä[60]. Erityisesti hän näki muutoksia vallan tasapainossa ja universaalimonarkian uhkassa. Alkujaan vuonna 1752 julkaistussa esseessä *Of the Balance of Power* Hume kirjoittaa universaalimonarkian vaaran pysyneen pitkään poissa Rooman valtakunnan kaatumisen jälkeen mutta heränneen henkiin habsburgien Kaarle V:n valtakunnan muodossa[61]. Seitsenvuotisen sodan jälkeen Hume poisti osuudet, joissa hän kiitti Britanniaa ja sen väestöä kamppailusta tätä (Espanjan jälkeen Ranskan edustamaa) vaaraa vastaan. Tekstiin jäi mielenkiintoinen alkuperäinen osuus, jossa Hume varoittelee maanmiehiään sortumasta sodissaan Ranskaa vastaan ”itsepäisyyteen ja intohimoon”. Sodat ovat saattaneet alkaa oikeutetusti, mutta jatkuneet lopulliseen mittaansa vihanpidon vuoksi. Humen katsannossa englantilaisten sotaisa temperamentti oli saanut nämä unohtamaan vallan tasapainon arvon. Seitsenvuotisen sodan myötä Britannia oli itse muuntumassa velkoihinsa hukkuvaksi imperiumiksi, joka joutuisi pinnalla pysyäkseen alistamaan alaisuudessaan eläviä ja vastaamaan siitä syntyvään vastustukseen.

Tällainen imperialistista ulottuvuutta korostava tulkinta velkakritiikistä painottaa Humen kirjoituksia kokonaisuudessaan ja asettuu jännitteiseen suhteeseen itse velkaesseen kanssa. Humen ajattelussa velalla näyttää olevan sekä (valtiota) voimistava, että (kansakuntaa) heikentävä

vaikutus. Ainakin on selvää, että Hume ei nähnyt *vapaalla* yhteiskunnalla ja julkisella velalla yhteistä tulevaisuutta, eikä juuri sen enempää uskonut sellaiseen poliittiseen ratkaisuun, joka valtionvelan olisi siististi onnistunut purkamaan. Hume pitää epätodennäköisenä, että hallinnolta löytyisi velan takaisinmaksuun vaadittavaa järkähtämättömyyttä ja säästeliäisyyttä. Yhtä lailla tarvittaisiin ulkomaansuhteiden rauhoittumista. Velkarahoituksen lanseeraaminen oli itsessään kriittinen askel polulla, joka pitäisi kulkea loppuun saakka.[62]

On kolme tapaa, joilla matka voi päättyä. Law'n järjestelmän kaltaiset hankkeet ovat omiaan romuttamaan "sairastuneen" ja valmiiksi hauraan rahoituksen. Tätä "tohtoroinnilla" aiheutettua "kuolemaa" todennäköisempänä Hume pitää kuitenkin "luonnollisen" kuoleman vaihtoehtoa. Ruhtinaat ja valtiot eivät voi loputtomiin välittää arvopaperiomaisuuden suojelemisesta, kun nämä eivät välitä ihmishengistä tai aidosti hyödyllisestä omaisuudestakaan. Maalle koittaa vielä hetki, jolloin se joutuu valitsemaan selviytymisensä ja velkavelvoitteiden täyttämisen välillä. Käytetäänkö viimeisiä varoja välittömän sotilaallisen hyökkäyksen torjumiseen vai korkomaksuihin – tällaisen valinnan tulisi olla itsestään selvä. Velvoitteiden laiminlyönti romahduttaisi kuitenkin julkisen velan ja syöksisi tuhannet rahoitustalouden varassa elävät kurjuuteen. Kyse olisi näiden tuhansien uhraamisesta miljoonien turvallisuuden vuoksi. Humen esittämistä vaihtoehdoista pahin olisi velan "väkivaltainen" kuolema: maan joutuminen vieraan vallan valloittamaksi.[63]

Velkakritiikin tulkitseminen

Verotuksen, rahan, kaupan sekä sisä- ja ulkopolitiikan kautta kuljetun reitin jälkeen voi sanoa, että *Of Public Credit* on laajalti Humen yhteiskunnallista ajattelua yhteenkokoava essee. Hume käsitteli näitä teemoja monipuolisessa tuotannossaan pidemmin muissa yhteyksissä ja sivusi julkisen velan kysymystä myös velkaesseensä ulkopuolella. Vaikka Humen yhteiskuntafilosofia ei ole systemaattista, sitä yhdistää johdonmukaisen analyyttinen lähestymistapa sekä yleisiin lainalaisuuksiin pureutumisen pyrkimys. Humen yhteiskunnallinen ajattelu voitaneen nähdä eräänlaisena verkkomaisena kudelmana aiheita ja yhteyksiä monine solmukohtineen ja säikeineen. Kaikki säikeet eivät kovakouraisempaa käsittelyä kestä, mutta verkon merkityksiä konstituoiva arkkitehtuuri säilyy selvänä.

Hume oli historioitsija ja yhteiskunnallisena ajattelijana perustavanlaatuisesti historisoiva. Menneisyyden luotaamista seuraa ennusteiden tekeminen. Nykykäsityksemme näistä kaarista tietenkin eroavat suuresti Humen vastaavista. Julkisen velan vaarat ovat Humen poliittisen talouden näkemyksissä moninaiset. Humen teksteissä velka (1) kasvattaa verotuksen vähitellen sietämättömälle ja kestämättömälle tasolle, (2) politisoi ja lopulta paperirahan kautta romauttaa kaupallisen yhteiskunnan luoton, (3) ohjaa taloudelliset resurssit hyödyllisestä tuotannosta spekulatiiviseen joutilaisuuteen, (4) heikentää parlamentarismin kannalta tärkeää maanomistajakeskiluokkaa ja (5) horjuttaa vallan tasapainoa laajentamalla luonnottomasti velkarahoitusta käyttävien valtioiden tuhovoimaa. Nämä Humen kammoamat velan yhteiskunnalliset seuraukset realisoituivat kuitenkin suurelta osin suorastaan päinvastaisilla tavoilla. Velka (1) täydensi – ja ajoittain lievensi – verotusta, joka taas omalta osaltaan teki velasta edullisempaa, (2) ajoi maahan likvidiä ja talouspoliittisesti joustavaa setelirahataloutta, (3) kiinnitti kansalaisten taloudellista eduntavoittelua avoimien markkinoiden kautta julkiseen yleiseen hyötyyn sekä (4) kannusti parlamentaariseen, julkisesti uskottavaan ja vastuuta kantavaan hallintoon. Vallan tasapainoon liittyvä kritiikki (5) näyttäytyy historiallisesti silti suopeammassa valossa.

Velkakritiikkiä on hyödyllistä tarkastella siten, että tulkitsee Humea ääritapausten riskiä (*worst-case scenario*) painottavana ajattelijana, jolle velan sisäsyntyinen aikaulottuvuus on ratkaisevaa[64]. Velalla sitouduttiin tiettyyn tulevaisuudenkuvaan, koska yhteiskunnan täytyi (vähintään) kyetä kantamaan velanhoitovaateiden tuleva taakka. Humen ajattelussa valtioiden ja kansojen kehityskulut ovat kuitenkin syklisiä – suuruuttakin seuraa jossain vaiheessa taantuma. Jopa täydellisen tasavallan "kaikkein tarkimpaan poliittiseen koneistoon" saattaa kerääntyä ruostetta ja viimeistään valloituspolitiikka johtaa vapaan valtion turmelukseen[65]. Britannian tapauksessa paisuva velka vaarantaisi ainakin maan itsensä, kun sykli etenisi vähemmän otolliseen suuntaan. Tämä on yksi mahdollinen skenaario, mutta jo Humen elinaikana alkoi käydä selväksi, ettei skenaario välttämättä rajoittuisi Britanniaan.

Sen sijaan, että Britannia olisi sortunut velkaansa, nousi se velkarahoitukseen nojanneen fiskaalis-sotilaallisen vaiheensa jälkeen siis maailmanvallaksi. Tulkitakseni Humen aavistuksia hieman vapaammin: Britannia nousi uudeksi Roomaksi. Sinänsä tavanomainen vertaus saa humelaisessa yhteydessä täsmällisen merkityksen. Näiden universaali-imperiumien mittakaavaan yltävä suuruus on humelaisittain epätoivottavaa ainakin kahdesta syystä. Kenenkään hyvinvointi ei ensinnäkään ole lopulta suuruudesta kiinni. Rauhanomainen kanssakäyminen kansojen ja kansalaisten kesken on omiaan hyödyttämään kaikkia. Toiseksi imperiumin vaikutukset ulottuvat imperiumia laajemmalle. Rooman valtakunnan romahdus oli Humelle esimerkki aikanaan kukoistaneesta sivilisaatiosta, joka romahtaessaan syöksi kokonaisen maanosan pimeyteen. Tämä olisi Britannian uuteen asemaan sovellettuna varsinainen *worst-case*. Humen filosofiaa voi tulkita siten, että suotuisan kehityksen varmin tae on vallan tasapainossa elävä kansojen yhteisö, jossa tahdeiltaan vaihtelevat kehityskulut tukevat toisiaan. Humelaisesta näkökulmasta Britannian paisuva velkaimperiumi ei tätä edustanut.

Viitteet

1 Schabas 2014, 978.
2 Koherenssilla tarkoitan tässä yhteydessä sitä, että epäsystemaattisen esseistisyyden huomioiden kovin pahoja ristiriitaisuuksia Humen yhteiskuntafilosofisessa tuotannossa ei nähdäkseni ole. Vähintäänkin voimme puhua ”kiinnostuksen kohteiden” ja ”vakaumusten” koherenssista, kuten McArthur 2016, 489.
3 Harris 2015, 13. Tuoreimman Hume-elämäkerran kirjoittaneelle Harrisille Hume on ennen kaikkea *a man of letters*, jonka kirjoituksia yhdistää lähinnä ”analyyttinen älykkyys”, Harris 2015, 25.
4 Ansiokkaasti yleisempien filosofisten juonteiden sekä Humen tuotannon historiallisen kontingenssin kanssa tasapainotteleva artikkelimittainen johdanto Humen poliittiseen filosofiaan on mm. McArthur 2016. Harris 2015 on kattava, säntillinen, historiakeskeinen sekä mainittua etua ja haastetta havainnollistava käsittely. Erityisemmin Humen poliittisesta talousajattelusta ks. *David Hume's Political Economy* 2008.
5 Taka-alalle jäämisen vaikutelma on tarpeen suhteuttaa Humen asemaan filosofian kaanonissa sekä yhteiskunnallisen ajattelun asemaan Humen tuotannossa.
6 Englanti ja Skotlanti yhdistyivät vuonna 1707. Käytän ”Englantia” ajallisen painopisteen ollessa ko. rajapyykkiä ennen ja ”Britanniaa” painopisteen ollessa sen jälkeen.
7 Arviot velkaisuudesta ja velan huippuvuosista vaihtelevat, ks. Vries 2015, 206–208.
8 Ison-Britannian fiskaalis-sotilaallista (*fiscal-military*) luonnetta sekä ennen kaikkea verotuksen merkitystä korostanut klassikko on Brewer 1989. Tuoreempia katsauksia fiskaalisten tekijöiden roolista globaalissa hegemoniakamppailussa 1500-luvulta lähtien ovat esim. *The Rise of Fiscal States. A Global History 1500–1914* (2012) ja Vries 2015.
9 Termi lanseerattiin (ainakin tässä merkityksessä) teoksessa Dickson 1967.
10 Humen historiakäsityksen syklisestä tulkinnasta, ks. Susato 2015, 214–241.
11 Ks. erit. Desan 2014.
12 Ks. esim. Wennerlind 2011; 2014.
13 Ks. sama.
14 Yleisemmin kehitys- ja kehittämismentaliteetista 1600-luvun Englannissa, ks. Slack 2015.
15 Julkisen velan pitkistä kaarista Euroopassa, ks. esim. Macdonald 2003. Kronologisesti rajatummin ja yhteiskuntatieteellisellä otteella, mm. hallinnollisen mittakaavan kasvua analysoiden, lähestyy Stasavage 2011. Julkisen velan laajemmin rahoitukseen sitova ja näistä ajantasaisin on Neal 2015.
16 Vries 2015, 71.
17 Veronvuokrauksen maakohtaisista eroista tarjoaa analyysin Johnson & Koyama 2014.
18 Sivussa pysymistä ja Ranskaan verrattuna myöhään kasvanutta verohallintoa korostaa mm. Brewer 1989.
19 Mainion vallankumouksen ja julkisen velan suhteen historiografiassa tärkeä referenssipiste on uusinstitutionaalista tulkintaa edustava North & Weingast 1989. Runsaasti kritisoituakin artikkelia täydentää mm. *Questioning Credible Commitment. Perspectives on the Rise of Financial Capitalism* (2013), josta vallankumousta edeltäneiden verouudistusten osalta, ks. Coffman 2013. Verotuksen legitimoinnista vallankumouksen jälkeen, ks. Daunton 2012. Ks. myös Cox 2011.
20 Daunton 2012, 112.
21 Hume 1985, 349–352 (*Of Public Debt*).
22 Melon 1738.
23 Hume 1985, 355–356 (*Of Public Debt*).
24 Hume 1985, 342–348 (*Of Taxes*).
25 Muldrew 2015, 132.
26 Wennerlind 2011, 2.
27 Rahan niukkuudesta velan aatehistoriassa, ks. Wennerlind 2011; 2014.
28 Wennerlind 2011, 67–75.
29 Desan 2014, 245–286; Wennerlind 2011, 101–104.
30 Varhaismodernille rahoitukselle tärkeä annuiteetti tarkoitti sekä elinkorkoja (maksusuoritteita määrätyn henkilön kuolemaan saakka) että perpetuiteetteja (maksusuoritteita arvopaperin omistajalle).
31 Desan 2014, 312–321; Wennerlind 2011, 110–114.
32 Ks. esim. Paganelli 2014.
33 Hume 1985, 353–355 (*Of Public Credit*).
34 Lyhyt yhteenveto Law'n järjestelmästä, ks. esim. Velde 2007.
35 Shovlin 2016, jossa Law'n ajattelua tulkitaan mielenkiintoisesti Law'n mahdollisten geopoliittisten motiivien kautta.
36 Hume 1985, 636 (*Of Public Credit*).
37 Hume 1985, 281 (*Of Money*).
38 Hume 1985, 281–294 (*Of Money*); Wennerlind 2008, 105–106.
39 Murphy 2012, 93.
40 Murphy 2019.
41 Ks. esim. Desan 2014, 266–267; Murphy 2019, 61.
42 Defoe 1719.
43 Hoppit 1990, 320–321.
44 Ks. erit. Muldrew 1998.
45 Hume 1985, 354–355 (*Of Public Credit*).
46 Schabas 2014.
47 Hume 1985, 327–331 (*Of the Jealousy of Trade*). ”Kaupankäynnin kateudella” Hume tarkoittaa epäluuloa tai vihamielistä suhtautumista ulkovaltojen taloudelliseen menestymiseen.
48 Hume 1985, 87–96 (*Of Civil Liberty*).
49 Cox 2011, 133.
50 Murphy 2012, 91–93.
51 Whigien ylivallan ja julkisen velan suhteesta, ks. Stasavage 2007.
52 Ks. esim. Poole 2015, 100–131.
53 Hume 1985, 54–55 (*Of Parties in General*).
54 Hume 1985, 512–529 (*Idea of a Perfect Commonwealth*).
55 Hume 1985, 354–355 (*Of Public Credit*).
56 Hume 1985, 359 (*Of Public Credit*).
57 Shovlin 2014, 309.
58 Scott 2009, 24–25.
59 Scott 2009, 43–44; Vries 2015, 211; Macdonald 2003, 233–234.
60 Baumstark 2012; Harris 2015, 435–438.
61 Hume 1985, 338 (*Of the Balance of Power*).
62 Hume 1985, 360–361 (*Of Public Credit*).
63 Hume 1985, 361–365 (*Of Public Credit*).
64 Humen velkakritiikki *worst-case* -ajatteluna, ks. Paganelli 2012.
65 Hume 1985, 528–529 (*Idea of a Perfect Commonwealth*).

Kirjallisuus

Baumstark, Moritz, The end of empire and the death of religion. A reconsideration of Hume's later political thought. Teoksessa *Philosophy and Religion in Enlightenment Britain. New Case Studies*. Toim. Ruth Savage. Oxford University Press, Oxford 2012, 231–257.

Brewer, John, *Sinews of Power. War, Money and the English State, 1688–1783*. Harvard University Press, Cambridge (Mass.) 1989.

Coffman, D'Maris, Credibility, transparency, accountability, and the public credit under the Long Parliament and Commonwealth, 1643–1653. Teoksessa *Questioning Credible Commitment. Perspectives on the Rise of Financial Capitalism*. Toim. D'Maris Coffman, Adrian Leonard & Larry Neal. Cambridge University Press, Cambridge 2013, 76–103.

Cox, Gary W., War, Moral Hazard, and Ministerial Responsibility. England After the Glorious Revolution. *The Journal of Economic History*. Vol. 71, No. 1, 133–161.

Daunton, Martin, The politics of British taxation, from the Glorious Revolution to the Great War. Teoksessa *The Rise of Fiscal States. A Global History 1500–1914*. Toim. Bartolomé Yun-Casalilla & Patrick K. O'Brien. Cambridge University Press, Cambridge 2012, 111–142.

David Hume's Political Economy. Toim. Carl Wennerlind & Margaret Schabas. Routledge, Abingdon 2008.

Defoe, Daniel, *The Anatomy of Exchange-Alley*. E. Smith, London 1719.

Desan, Christine, *Making Money. Coin, Currency, and the Coming of Capitalism*. Oxford University Press, Oxford 2014.

Dickson, Peter G. M., *The Financial Revolution in England. A Study in the Development of Public Credit 1688–1756* (1967). Routledge, Abingdon 2016.

Harris, James A., *Hume. An Intellectual Biography*. Cambridge University Press, New York 2015.

Hoppit, Julian, Attitudes to Credit in Britain, 1680–1790. *The Historical Journal*. Vol. 33, No. 2, 1990, 305–322.

Hume, David, Of Civil Liberty (1741). Teoksessa *Essays, Moral, Political, and Literary*. Toim. Eugene F. Miller. Liberty Fund, Indianapolis 1985, 87–96.

Hume, David, Of Parties in General (1741). Teoksessa *Essays, Moral, Political, and Literary*. Toim. Eugene F. Miller. Liberty Fund, Indianapolis 1985, 54–63.

Hume, David, Idea of a Perfect Commonwealth (1752). Teoksessa *Essays, Moral, Political, and Literary*. Toim. Eugene F. Miller. Liberty Fund, Indianapolis 1985, 512–529. Esseen suomennos (suom. Petri Koikkalainen & Tuukka Tomperi) julkaistu seuraavissa kokoelmissa: *Matkoja utopiaan*, toim. Mikko Lahtinen, Vastapaino, Tampere 2017; David Hume, *Esseitä*, Vastapaino, Tampere 2006.

Hume, David, Of the Balance of Power (1752). Teoksessa *Essays, Moral, Political, and Literary*. Toim. Eugene F. Miller. Liberty Fund, Indianapolis 1985, 332–341.

Hume, David, Of Money (1752). Teoksessa *Essays, Moral, Political, and Literary*. Toim. Eugene F. Miller. Liberty Fund, Indianapolis 1985, 281–294.

Hume, David, Of Public Credit (1752). Teoksessa *Essays, Moral, Political, and Literary*. Toim. Eugene F. Miller. Liberty Fund, Indianapolis 1985, 349–365.

Hume, David, Of Taxes (1752). Teoksessa *Essays, Moral, Political, and Literary*. Toim. Eugene F. Miller. Liberty Fund, Indianapolis 1985, 342–348.

Hume, David, Of the Jealousy of Trade (1758). Teoksessa *Essays, Moral, Political, and Literary*. Toim. Eugene F. Miller. Liberty Fund, Indianapolis 1985, 327–331.

Johnson, Noel D. & Koyama, Mark, Tax farming and the origins of state capacity in England and France. *Explorations in Economic History*. Vol. 51, 2014, 1–20.

Macdonald, James, *A Free Nation Deep in Debt. The Financial Roots of Democracy*. Farrar, Straus & Giroux, New York 2003.

McArthur, Neil, Hume's Political Philosophy. Teoksessa *The Oxford Handbook of Hume*. Toim. Paul Russell. Oxford University Press, New York 2016, 489–504.

Melon, Jean François, *A political essay upon commerce* (Essai politique sur le commerce, 1734). Kääänt. David Bindon. Philip Crampton, Dublin 1738.

Muldrew, Craig, *The Economy of Obligation. The Culture of Credit and Social Relations in Early Modern England.* Palgrave, Basingstoke 1998.

Muldrew, Craig, Trust, Capitalism and Contract in English Economic History. 1500–1750. *Social Sciences in China*. Vol. 36, No. 1, 2015, 130–143.

Murphy, Anne L., The Financial Revolution in England. Teoksessa *Handbook of Key Global Financial Markets, Institutions, and Infrastructure*. Toim. Gerald Caprio. Academic Press, Boston 2012, 85–94.

Murphy, Anne L., Performing Public Credit at the Eighteenth-Century Bank of England. *Journal of British Studies*. Vol. 58, No.1, 2019, 58–78.

Neal, Larry, *A Concise History of International Finance. From Babylon to Bernanke*. Cambridge University Press, Cambridge 2015.

North, Douglass C. & Weingast, Barry R., Constitutions and Commitment. The Evolution of Institutions Governing Public Choice in Seventeenth-Century England. *The Journal of Economic History*. Vol. 49, No. 4, 1989, 803–832.

Paganelli, Maria P., David Hume on Public Credit. *History of Economic Ideas.* Vol. 20, No. 1, 2012, 31–43.

Paganelli, Maria P., David Hume on Banking and Hoarding. *Southern Economic Journal*. Vol 80, No. 4, 2014, 968–980.

Poole, Thomas, *Reason of State. Law, Prerogative and Empire*. Cambridge University Press, Cambridge 2015.

Questioning Credible Commitment. Perspectives on the Rise of Financial Capitalism. Toim. D'Maris Coffman, Adrian Leonard & Larry Neal. Cambridge University Press, New York 2013.

Schabas, Margaret, "Let your science be human". David Hume and the honourable merchant. *The European Journal of the History of Economic Thought*. Vol. 21, No. 6, 2014, 977–990.

Scott, Hamish, The Fiscal-Military State and International Rivalry during the Long Eighteenth Century. Teoksessa *The Fiscal-Military State in Eighteenth-Century Europe. Essays in honour of P.G.M. Dickson*. Toim. Christopher Storrs. Ashgate, Farnham 2009, 23–53.

Shovlin, John, Jealousy of Credit. John Law's "System" and the Geopolitics of Financial Revolution. *The Journal of Modern History*. Vol. 88, No. 2, 2016, 275–305.

Shovlin, John, War and Peace. Trade, International Competition, and Political Economy. Teoksessa *Mercantilism Reimagined: Political Economy in Early Modern Britain and Its Empire*. Toim. Philip J. Stern & Carl Wennerlind. Oxford University Press, New York 2014, 305–327.

Slack, Paul, *The Invention of Improvement. Information and Material Progress in Seventeenth-Century England*. Cambridge University Press, Cambridge 2015.

Stasavage, David, Partisan politics and public debt. The importance of the 'Whig Supremacy' for Britain's financial revolution. *European Review of Economic History*. Vol. 11, No. 1, 2007, 123–153.

Stasavage, David, *States of Credit. Size, Power, and the Development of European Polities*. Princeton University Press, Princeton (NJ) 2011.

Susato, Ryu, *Hume's Sceptical Enlightenment*. Edinburgh University Press, Edinburgh 2015.

The Rise of Fiscal States. A Global History 1500–1914. Toim. Bartolomé Yun-Casalilla & Patrick K. O'Brien. Cambridge University Press, New York 2012.

Velde, François R., John Law's System. *American Economic Review*. Vol. 97, No. 2, 2007, 276–279.

Vries, Peer, *State, Economy and the Great Divergence. Great Britain and China, 1680s–1850s*. Bloomsbury, London 2015.

Wennerlind, Carl, An Artificial Virtue and the Oil of Commerce. A Synthetic View of Hume's Theory of Money. Teoksessa *David Hume's Political Economy*. Toim. Carl Wennerlind & Margaret Schabas. Routledge, Abingdon 2008, 105–126.

Wennerlind, Carl, *Casualties of Credit. The English Financial Revolution, 1620–1720*. Harvard University Press, Cambridge (Mass.) 2011.

Wennerlind, Carl, Hartlibian Political Economy and the New Culture of Credit. Teoksessa *Mercantilism Reimagined: Political Economy in Early Modern Britain and Its Empire*. Toim. Philip J. Stern & Carl Wennerlind. Oxford University Press, New York 2014, 74–93.

Jaakko Kahilaniemi, *Broken Heart Relationship* (2017), pigmenttivedos, 20,69 x 31 cm kehyksin, edition 5 + 2AP